

I. DECRETA CONVENTUS GENERALIS REGNI^a

A. [Tekst z roku 1520]

B. [Tekst z roku 1524]

Sigismundus ^bDei gratia^b Rex Poloniae^c
etc., universis et singulis, tam ecclesiasticis,
quam saecularibus praelatis, dignitariis,
capitaneis, officialibus, terrigenis, civitatumque^d
status et conditionis cuiuslibet in regno nostro
existentibus et ubicunque constitutis subditis,
sincere et fidelibus nostris^e, gratiam regiam.
Sincere et fideles nostri dilecti!

Quum ea ad laudem et gloriam nostram
pertinere scimus, quae ex liberali animo,
constitutiones vetustas manutenentes, aliqua
petitionibus status militaris ordinis, nobilibus
regni nostri, concedimus, quae ipsis optatos
profectus sine nostro incommodo afferunt,
quibus quidem tanto libentius eadem tribuimus,
quanto ipsos alacri studio in nostra desideria
propensius currere animadvertimus; celebrantes
itaque hunc generalem conventum, tam
consiliariorum nostrorum status utriusque, quam
nuntiorum terrestrium ad hoc deputatorum
consensu, quaedam sequentia capitula ad eorum
petitionem humilem concepta et ad omnibus
observanda, patefacienda putavimus, et
praesentibus, ne cuipiam, cuius scire interest,
occulta sint et ignorantiae culpam generent,
patefecimus.

[1]. **Motio generalis belli.** Statuimus et ordinamus, quod dum bellum generale iuxta statuta antiquiora¹ per nos et successores nostros indictum fuerit, extunc trinae litterae restium seorsum sive successive mittantur, et in^f ultimis litteris restium nominabitur dies conventionum particularium in districtibus. Pro quo tempore castellani districtuum tenebuntur cum nobilitate convenire et constituere inter se unanimiter diem et locum, ita quod nobiles districtuum cum suis castellanis ad locum generalis belli designatum procedant. Et castellanus in protectione de nobilitate conquerentibus super damnis et iniuriis iustitiam faciat, inobedientes autem nobis et successoribus nostris deferat; quod si deferre neglexerit, extunc damna passis persolvat. Si vero idem castellanus aegritudine vel aliqua alia causa absens fuerit vel transire non poterit, extunc in locum suum alium idoneum nobilem^g deputabit ad praemissa.

^a W MK₁, t. 37, k. 20v-23, tekst ten nosi tytuł: Decreta in conventu generali Bidgostiensi omnium regni ordinum consensu edita divo Sigismundo Poloniae etc. rege felicissime regnante millesimo quingentesimo, quarta Decembris. W MK₂, t. 33, s. 843-848 tekst ten nosi tytuł: Decreta in conventu generali Bidgostiensi omnium regni ordinum consensu edita quarta Decembris 1520. W VL, t. I, s. 392-395, tytuł brzmi: Constitutiones conventus Bydgosciensis, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo.

^{b-b} Brak w MK₂.

^c Słowa Poloniae brak w MK₂.

^d O. Balzer (CIP, t. III, nr 242, s. 604) uzupełnił tu według często stosowanych formuł tekst słowami: et oppidorum magistris civium consulibusque ac.

^e O. Balzer (op.cit.) dodał: dilectis.

^f Brak w VL.

^g nobilium VL.

¹ Idzie tu o podstawowy przepis statutów nieszawskich, który stwierdzał, iż „[...] nullas novas constitutiones faciemus neque terrigenis ad bellum moveri mandabimus absque conventione communi [...]” (por. statuty piotrkowskie Jana Olbrachta z 1496 r., art. 33). Szło też być może o zasadę wyrażoną w konstytucjach sejmu piotrkowskiego 1510 r., art. 1.

[2]. **Castellanorum facultas in conventionibus^h particularibus et profectione bellica.** Item statuimus, quod in eisdem conventibus particularibus licebit eisdem castellanis aegrotos, ad bellum proficisci non valentes, cum aliquibus nobilibus revidere, et tandem nobis et successoribus nostris deferre. Ac deinde coram nobis et successoribus nostris nomine talis aegroti testes quatuor nobiles idonei nominabuntur, qui testes quatuor, vel alii electi nobiles testes nominandi, iurare debent super vera infirmitate cum eodem aegroto convalescente. Sed si ipse infirmus cum quatuor testibus non iuraverit super vera infirmitate, extunc talis aegroti bona impetrata debent secundum donationem nostram, vel ^jnostrorum successorum^j, suum effectum sortiri; et nihilominus talis aegrotus expeditionem debitam satisfaciet^k bellicam.

[3]. **De conformandis iuribus et consuetudinibus regni.** Diversitas constitutionum diversas inter homines controversias generat, et diversi^l iudices ^mdiversas causas^m iudicantes diversa quoqueⁿ intelligere et sentire cogit. Supplicationibus itaque crebris nuntiorum terrestrium moti, in proximo generali conventu futuro omnibus consuetudinibus iuribusque et statutis vetustis ex omnibus palatinatibus congregatis, reformationem omnium constitutionum per deputatos et deputandos iurisperitos regni nostri favente Deo aggrediemur, doctoribus etiam iuris pontifici et legum adhibitis. Qui a loco conventionis generalis proxime celebrandae non discedant, donec eandem regni iurium et constitutionum debitam emendationem fecerint. Et tales per nos deputatos et deputandos expensis nostris providebimus; alios autem nobiles viros iurisperitos, quos nobilitas et palatinatibus adiunget, suis expensis providebit. Ita tamen, quod omnes palatini terrarum sub ^ppoena, in constitutionibus nostris² expressis^p, consuetudines terrarum pro eadem proxima conventionem nobis praesentent.

^h conventibus MK₁; tak samo VL, w tekście z 1524 r.

ⁱ Dalej jak w tekście z 1520 r.

^{j,j} successorum nostrorum VL.

^k faciet MK₂.

^l Tak (nietrafnie) w MK₁ i MK₂.

^{m-m} Causas diversas MK₂.

ⁿ Dwu ostatnich wyrazów brak w MK₂.

^o Dalej jak w tekście z 1520 r.

^{p-p} poena, in constitutionibus nostris expressa MK₂.

[2]. **Castellanorum facultas in conventionibus^h particularibus et profectione bellica.** Item statuimus [...]ⁱ

[3]. **De conformandis iuribus et consuetudinibus regni.** Diversitas constitutionum diversas inter homines controversias generat, et diversos iudices causas iudicantes diversa intelligere et sentire cogit. [...]^o

² Mowa tu zapewne o konstytucji De artificibus et institoribus, uchwalonej na sejmie walnym piotrkowskim 1510 r., art. 5.

[4].^q **Modus celebrandi conventiones generales.** Petiti a terrestribus nuntiis celebraturi sumus generalem conventum anno proxime futuro tempore aliquo competenti, et praemitemus particulares conventus in omnibus districtibus omnium palatinatum regni nostri, in quibus ad generalem conventum proximum pro suo arbitrio deputabunt nuntios, et suis impensis ad generalem conventum mittent; sex tamen nuntiis, ex singulis palatinatibus maioribus missis, nos de more servato antea expensam pro arbitrio nostro dabimus. Ad conventum vero particularem quilibet nobilis illius districtus, ubi celebrabitur, venire debet sub poena decem marcarum irremissibiliter exigenda ab his, qui habent villas suas integras; hi autem nobiles, qui integram villam non habent, unius sexagenae poena punientur. Infirmi autem et a regno absentes, vel alia legitima causa impediti, ab his exempti esse debent. Conventus vero eiusmodi generales de anno quarto in quartum celebrare tenebimur usque ad duodecim annorum decursum, et eodem modo praemittere particulares conventus in districtibus.

[5]. **Poena turbantium conventus.** Statuto hoc praesenti etiam sanctimus, quod^r quicumque in conventibus huiusmodi rixas facientes gladios evaginaverint, poena marcarum viginti Polonicalium puniantur; si vero aliquem vulneraverint, extunc poena statuti antea promulgati³ puniantur; sed si aliquem occiderint, poena capitis puniantur. Et contra tales capitaneus^s loci inquisitionem et executionem facere debet^t sub poena centum marcarum Polonicalium. Hi vero, qui crimine patrato aufugerint, ex regno sunt banniendi et infames pronuntiandi, prout et infames eos declaramus.

[6, 5]^u **Poena absentium a bello.** Absentiam a praesenti bello inoboedientium nobilium merito punire debuimus severa et consueta punitione, contra tales semper observata⁴; petitioni^v tamen terrestrium nuntiorum^w supplicii tribuentes, differre eandem decrevimus ad conventum generalem proximo celebrandum et praesentibus differimus⁵.

^q Brak tego artykułu zarówno w tekście z 1524 r., jak i w VL.

^r Brak w MK₂.

^s capitaneos (błędnie) w MK₁ i MK₂.

^t debent MK₁, MK₂.

^u W obydwu tekstach artykuł ten sformułowany jest identycznie.

^v petitione VL.

^w nuntiorum VL.

³ Por. konstytucje sejmu koronacyjnego krakowskiego 1507 r., I, art. 17 (18).

⁴ Mowa tu zapewne o ustawie wojennej piotrkowskiej z 28 kwietnia 1477 r., VL, t. I, s. 227-228: Casimirus omnes ordines tam spirituales quam saeculares ad iuvandam armis patriam obligat.

⁵ Por. niżej, II, Statutum de discedentibus ex bello.

[4]. **Poena turbantium conventus.**

Statuto hoc praesenti etiam sancimus, quod quicumque in conventibus rixas facientes gladios evaginaverint, poena marcarum viginti Polonicalium puniantur; si vero aliquem vulneraverint, extunc poena statuti antea promulgati puniantur; sed si aliquem occiderint, poena capitis puniantur. Et contra tales capitanei locorum inquisitionem et executionem facere debent sub poena centum marcarum Polonicalium. Hi vero, qui crimine patrato aufugerint, ex regno sunt banniendi et infames pronuntiandi, prout et infames eos declaramus.

[7]. **De kmethonibus fugitivis.** Quoniam aequitate Dei suadente tenemur cuiuslibet iustitiae et indemnitati prospicere^y, huius statuti decreto sanctimus, ut nemo audeat profugum kmethonem alicuius ecclesiastici seu etiam nobilis suscipere, qui a domino suo ob praesentis belli inflictam sibi calamitatem fugeret; sed sine strepitu iuris quilibet teneatur ad requisitionem suo domino, sive ecclesiastico, sive saeculari, sponte restituere. Si vero requisitus quispiam^z talem kmethonem profugum restituere nollet, et se permiserit ad iudicium castrense trahere^{aa}, in primo termino convictus cum poena eundem restituere tenebitur; et iudicio castrensi licebit in primo termino pro huiusmodi kmethonibus iustitiam facere, et quod iustum est, decernere. Quae praesens constitutio de kmethone fugitivo duntaxat ad unius anni decursum durabit.

[8]. **De laboribus kmethonum.** Statuimus et ordinamus, quod omnes kmethones omnium villarum nostrarum regalium, spiritualium et saecularium subditorum regni nostri, secundum statutum conventionis Thorunensis generalis proxime praeteritae⁶ debent dominis suis unum diem in omni septimana laborare, exceptis villis nostris desuper privilegiatis, quae expresse speciali privilegio docerent, quod loco laborum census pecuniarium auxerunt. Tales duntaxat privilegiis gaudebunt; alii, ut praemissum est, laborabunt.

[9, 8]^{ac} **De salario officialium iudicii terrestris.** Statutum, per nos consiliariosque nostros status utriusque et nuntios^{ad} terrestres de salariis iudicum, subiudicum et notariorum terrestrium editum⁷, in suo robore permanere et in executionem^{ae} extendi volumus et praesenti constitutione districtius mandamus.

[10]. **Prohibitio transitus per Marchiam.** Constituimus etiam in eodem conventu ocludendum esse transitum tam universis regni nostri^{af} subditis, quam etiam extraneis mercatoribus per Marchiam; omnesque negotiatores, sub omnium ipsorum bonorum amissione, in et extra Germaniam cum quibuscunque mercibus et bobus via praefata ire non debent, sed ea via per Glogoviam et alia loca, qua antiquitus ire solitum est. Sed quoniam in

[6]. **De kmethonibus fugitivis.** Quoniam aequitate dei suadente [...]x

[7]. **De laboribus kmethonum.** Statuimus et ordinamus, quod omnes kmethones omnium villarum nostrarum regalium, spiritualium et saecularium subditorum regni nostri, secundum decretum conventionis Thorunensis generalis proxime praeteritae debent dominis suis laborare unum diem in septimana, exceptis villis nostris desuper privilegiatis, quae expresse speciali privilegio docerent, quod loco laborum census pecuniarium^{ab} auxerunt. Tales duntaxat privilegiis gaudebunt; alii, ut praemissum est, laborabunt.

[9]. **Prohibitio transitus per Marchiam.**

Constituimus etiam in eodem conventu ocludendum esse transitum tam universis regni subditis, quam etiam extraneis mercatoribus per Marchiam; omnesque negotiatores, sub omnium ipsorum bonorum amissione, in et extra Germaniam cum quibuscunque mercibus et bobus via praefata ire non debent, sed ea via per Glogoviam^{ag} et alia loca, qua antiquitus ire solitum est. Sed quoniam in terras domini ducis

^x Dalej jak w tekście z 1520 r.

^y providere MK₁.

^z quisquam VL.

^{aa} trahi VL.

^{ab} pecuniarum VL.

^{ac} W obydwu redakcjach artykuł ten sformułowany jest identycznie. VL.

^{ad} nuntios.

^{ae} executionem VL.

^{af} Brak w MK₂.

^{ag} Glogoviam VL.

⁶ Por. wyżej konstytucje sejmu walnego toruńskiego 8 grudnia – 30 grudnia 1519 r., art. 2.

⁷ Mowa tu o konstytucjach sejmu walnego piotrkowskiego 1510 r., I, art. 20, dalej kolejnego sejmu piotrkowskiego z 1511 r., I, art. 20, a także sejmu piotrkowskiego 1519 r., I, art. 14.

terras domini ducis Stolpensis⁸ per Novam Marchiam ire hinc inde solitum fuit, nos autem nolentes nec nostris, nec ipsius domini ducis Stolpensis subditis et aliis mercatoribus negotiationem et transitum hinc inde prohibere, volentesque, quantum possibile fuerit, hoc prohibere, ut nemo, tam in regnum nostrum veniens, quam etiam ex eo transiens, aliqua loca domini marchionis⁹ attingeret, et hic scire non valentes debitam^{ah} locorum positionem per quae transitus utrinque commodius posset constitui, committimus magnifico et famatis Lucae de Gorka castellano Posnaniensi et capitaneo Maioris Poloniae generali cum consulibus Posnaniensibus constituere et publicare transitum et loca, per quae tam^{ai} ex regno nostro in terras et dominia ipsius domini Stolpensis, quam etiam ex eius terris et dominiis cum mercibus, sale tamen excepto, et pro aliis rebus, pro quibus ex usu vel necessitate eos in regnum nostrum venire contigerit, eadem via, et non aliis obliquis transitus pateat sub mercium et equorum secus facientes privatione; qui viam ipsam evitantes ubique locorum prohiberi et arrestari poterint. Quam huiusmodi constitutionem praefato domino duci Stolpensi ipse magnificus Lucas de Gorka litteris suis declarare debebit, ut subditis suis haec publicari faciat, praecipiatque pro bona vicinitate, ut se in ea re hoc modo gererent, et cum dominia sua attingerint, ut similiter eis per ipsa viam constituat et designet^{an}, qua possent transire.

[11]. **Prohibitio salis extranei sub poena infrascripta.** Etiam constituimus^{ap}, innitentes veteri statuto de extraneo sale edito¹⁰, comodo fisci nostri regii et reipublicae providentes, prohibemus usum salis extranei cuiuscunque, tam Hallensis, quam grandinosi, hoc est *krupiastej*, quod per mare adduci solet, in locis

Stolpensis per Novam Marchiam ire hinc inde solitum fuit, nos autem nolentes nec nostris nec ipsius domini ducis Stolpensis subditis et aliis mercatoribus negotiationem et transitum hinc inde prohibere, volentesque, quantum possibile fuerit, hoc prohibere, ut nemo, tam in regnum nostrum veniens, quam etiam ex eo transiens, aliqua loca domini marchionis attingeret, et hic scire non valentes debitam locorum positionem, per quae transitus utrinque commodius posset constitui, committimus magnifico et famatis Lucae de Gorka castellano Posnaniensi et capitaneo Maioris Poloniae generali cum consulibus Posnaniensibus constituere et publicare transitum et loca, per quae tam ex regno nostro in terras et dominia ipsius domini ducis Stolpensis, quam etiam ex eius terris et dominiis cum mercibus, ^{ak}-sale tamen excepto^{ak}, et pro aliis rebus, pro quibus ex usu vel necessitate eos in regnum nostrum venire contigerit, eadem via, et non aliis obliquis transitus pateat sub mercium et equorum in secus facientes privatione; qui viam ipsam evitantes ubique locorum prohiberi et arrestari^{al} poterint. Quam huiusmodi constitutionem praefato^{am} domino duci Stolpensi ipse magnificus Lucas de Gorka litteris suis declarare debebit, ut subditis suis haec publicari faciat, praecipiatque pro bona vicinitate, ut se in ea re hoc modo gererent, et cum dominia sua attingerint, ut similiter eis per ipsa viam constituat et designet, qua possent transire.

[10]. **Prohibitio salis extranei sub poena infrascripta^{ao}.** Etiam innitentes veteri statuto de extraneo sale edito, comodo fisci nostri regii et reipublicae providentes, prohibemus usum salis extranei cuiuscunque, tam Hallensis, quam grandinosi, hoc est *krupiastej*, quod per mare adduci solet, in locis universis

^{ah} debitum *MK*₁, *MK*₂.

^{ai} tum *MK*₁, *MK*₂.

^{aj} per *VL*.

^{ak-ak} *Brak wyrazu: tamen w VL. Nadto słowa: sale excepto ujęte zostały w nawias.*

^{al} arrestari *VL*.

^{am} *Brak tego wyrazu w VL.*

^{an} designet *MK*₁.

^{ao} *infra scripta VL.*

^{ap} *Brak w MK*₂.

⁸ Jak stwierdził O. Balzer, *CIP*, t. III, nr 242, s. 608, przyp. 8, w 1520 r. całe Pomorze zjednoczone było w rękę księcia Bogusława X, do niego więc odnosić się musi niniejsza wzmianka. Jest to jednak tytułatura nietypowa, bowiem Bogusław X nazywany był dux Pomeraniae albo dux Stetinensis. Być może użyto jej dla podkreślenia, że idzie o ziemię słupską, jako tę właśnie, przez którą przejeżdżali kupcy.

⁹ Wspomniany tu jest Albrecht, margrabia brandenburski i mistrz krzyżacki. O zakazie handlu z jego krajami wspomina Edictum de commerciis cum terris Ordinis Cruciferorum non exercendis, *CIP*, t. III, nr 230, s. 571-574.

¹⁰ Por. statuty piotrkowskie Jana Olbrachta z 1496 r., art. 56 De sale forensi et advectitio statutum innovatum.

universis terrarum Maioris Poloniae, in quibus ex antiqua consuetudine uti solitum erat eodem sale. Deinceps vero sale nostro regio Ruthenico loco illius extranei utatur, ita tamen, quod Ruthenici salis depositorium Bidgostiae constituemus, ut ex eodem Bidgostiensi depositorio ad loca illa, in quibus extraneo sale uti solitum erat, pretio porrigatur, de quo ita constituemus, ut in eodem depositorio singulae tunnae salis bene refertae, tantae quantitatis, ut sal nostrum regium Thorunii vendi solet, una scilicet Polonicali marca pecuniae emanant. Quia vero huiusmodi porrectio salis Ruthenici ad depositorium Bidgostiense non potuit tam prope fieri, concedimus et admittimus, ut interim sale illo solito extraneo utantur, quoad illius tandem usum vetare commiserimus et capitaneis eum submovere praeceperimus, utpote quum salis Ruthenici sufficientia huc ad depositorium Bidgostiense convecta fuerit. Publicatum vero esse debet sex septimanis, antequam usus salis illius extranei cessabit, ut illud omnes divenderent, nec eo amplius uterentur. Tali modo a die publicationis post decursum sex septimanarum nemo illud in regnum invehere sub omnium bonorum et mercium suorum amissione, et nec quisquam eo uti audeat sub poena quatuordecim marcarum pecuniarum, per eos, apud quos repertum fuerit, irremissibiliter solvendarum. Etiam considerantes, quod licet constitutum fuerat, ut in Krayna et Pałuki universi incolae sale de zuppis Cracoviensibus uti deberent¹¹, compertum tamen habentes raro, vel potius nunquam sale ipso nostro Cracoviensi, sed extraneo, vulgariter *krupiasta* dicto, uti non sine incommodo nostro et gravitate zupparum nostrarum, itaque statuimus, ut deinceps ipsi subditi nostri de Pałuki et Krayna sale nostro Ruthenico ad instar aliorum subditorum nostrorum, ubi sal Saxonicum vendi consueverat, pretio superius expresso utantur sub poenis superius expressis. Actum et datum in conventionem generali Bidgostiensi, feria tertia ipso die sanctae Barbarae virginis anno Domini millesimo quingentesimo vicesimo [4 XII 1520], regni vero nostri^{ay} decimo quarto.

terrarum^{aq} Maioris Poloniae, in quibus ex antiqua consuetudine uti solitum erat eodem sale. Deinceps vero sale nostro regio Ruthenico loco illius extranei utantur, ita tamen, quod Ruthenici salis depositorium Bidgostiae^{ar} constituemus, ut ex eodem Bidgostiensi depositorio ad loca illa, in quibus extraneo sale uti solitum erat, pretio porrigatur, de quo ita constituemus, ut in eodem depositorio singulae tunnae salis bene refertae, tantae quantitatis, ut sal nostrum regium Thorunii vendi solet, una scilicet Polonicali marca pecuniae emanant. Quia vero huiusmodi porrectio salis Ruthenici ad depositorium Bidgostiense non poterit tam prope fieri, concedimus et admittimus, ut interim sale illo solito extraneo utantur, quoad illius tandem usum vetare commiserimus et capitaneis eum submovere praeceperimus, utpote quum salis Ruthenici sufficientia huc ad depositorium Bidgostiense convecta fuerit. Publicatum vero esse debet sex septimanis, antequam usus salis illius extranei cessabit, ut illud omnes divenderent, nec eo amplius uterentur. Tali modo a die publicationis post decursum sex septimanarum nemo illud in regnum invehere sub omnium bonorum et mercium suarum amissione, et nec quisquam eo uti audeat sub poena quatuordecim^{as} marcarum pecuniarum, per eos, apud quos repertum fuerit, irremissibiliter solvendarum. Etiam considerantes, quod licet constitutum fuerat, ut in ^{at}-Crayna et Paluky^{at} universi incolae sale de^{au} zuppis Cracoviensibus uti deberent, compertum tamen habentes raro, vel potius nunquam sale ipso nostro^{av} Cracoviensi, sed extraneo, vulgariter *krupiasta* dicto, uti non sine incommodo nostro et gravitate zupparum nostrarum, itaque statuimus, ut deinceps ipsi subditi nostri de ^{aw}-Paluky et Crayna^{aw} sale nostro Ruthenico ad instar aliorum subditorum nostrorum^{ax}, ubi sal Saxonicum vendi consueverat, pretio superius expresso utantur sub poenis superius expressis.

^{aq} Brak wVL.

^{ar} W VL tu i poniżej: Bydgostiae, Bydostiensi itp.

^{as} duodecem VL.

^{at-at} Krayna et Pałuki VL.

^{au} W VL et.

^{av} Brak w VL.

^{aw-aw} Pałuki et Krayna VL.

^{ax} Brak w VL.

^{ay} nostri anno MK₂.

¹¹ Zdaniem O. Balzera (*CIP*, t. III, nr 242, s. 610, przyp. 11) postanowienie tej treści nie dochowało się; może miano tu na myśli normę sejmu piotrkowskiego z 1510 r., I, art. 14, De sale vehendo.